

kajících neonových proudů zábavního průmyslu. Marika Kupková zaměřila svoji pozornost na meziválečnou a protektorátní éru českého filmu, kde představuje typizaci svobodné matky a její převládající obraz v tehdejší hrané tvorbě. Na příkladu slovenského filmu z 90. let *Modré z nebe* předkládá Mariana Szapuová současné obrazy mateřství a celou problematiku velmi zajímavě zasazuje do feministických teoretických koncepcí.

Rozmanité podoby mateřství vykreslují také studie dalších vědních oborů. Historický pohled se svým článkem *Porod a ženské tělo: Diskurs a realita 19. století* reprezentuje Milena Lenderová, dějiny umění představují doménu Martiny Pachmanové poukazující na proměny a tabuizaci mateřství v českém moderním umění. Religionistickým přístupem obohacuje téma Blanka Knotková-Čapková, představující archetyp mateřství v hinduismu a jeho kritické obrazy v moderní bengálské literatuře. S konceptem „sociálního mateřství“ aplikovaného také na konkrétním příběhu poutavě seznamuje čtenářstvo ve svém filozofickém příspěvku Zuzana Kiczková. Etnologické práce Ludmily Sochorové a Ireny Štěpánové doplňují širokou škálu vědních disciplín zastoupených v předkládaném sborníku, jehož obsah se však uvedenými studiemi samozřejmě nevyčerpává.

Publikace *V bludném kruhu* nepřináší rozhodně žádné stereotypní černobílé obrazy mateřství, uzavřené do obvyklých pozitivních klišé. Výrazně „nesentimentální“ pohled Miluše Zadražilové na reálné kulturní a politické deformace mateřství odrážející se v ruské próze 70. a 80. let 20. století demonstrovuje degradaci tohoto fenoménu v kontextu totalitního komunistického režimu. Obdobně deformující a dehonestující následky naopak nacistické totality v rakouské poválečné společnosti a pokusy se s tímto neblahým dědictvím vyrovnat mapuje studie Zuzany Augustové. Postava matky v symbolické i konkrétní individuální rovině s sebou nese i řadu negativních konotací. Archetyp matky obsahuje prvky dobrotivé, pečující, snášenlivé, ale i temné, pohlcující, destruktivní. Ambivalentnost fenoménu mateřství nejvý-

razněji zachycují texty např. již zmiňované Martiny Pachmanové, Mariany Szapuové nebo Josefa Vojvodíka.

Dosavadní recenzní text však zatím plně nekoresponduje s názvem, respektive podtitulem sborníku – *Mateřství a vychovatelství* jako paradoxy modernity, neboť se dosud věnoval pouze jednomu z těchto fenoménů. Editorky pocitovaly potřebu vyčlenit z pojmu mateřství samostatný pojem vychovatelství, aby zdůraznily jeho svébytnost a postavily se tak vůči jeho stereotypní svázanosti s ženstvím, respektive mateřstvím. Z teoretického hlediska má již tento samotný separační akt velký význam. V tomto momentě však vizi editorek obsah sborníku příliš nenaplnuje. Převážná většina textů se primárně zabývá otázkou mateřství a vychovatelství je v nich uváděno spíše okrajově či vůbec. Samostatně se některým podobám tohoto fenoménu věnují např. studie Petry Hanákové, Ivana Klimeše nebo Zuzany Augustové.

Některým autorkám a autorům jako by ani poměrně široká koncepční rozkročenost sborníku nestačila. Určité texty představují jistě zajímavý přínos v rámci daného výchozího oboru, tematizaci mateřství nebo vychovatelství zde čtenář/ka musí jaksí hledat nebo si přinejmenším tyto souvislosti domýšlet. Náznorným příklad je článek Ludmily Sochorové o českých divadelních umělkyních 19. století, explicitnější vyjádření by podle mého názoru prospělo také textu Ivana Klimeše, fundovaně mapujícího dobové diskuse o vlivu kinematografie na společnost na počátku 20. století. Do stejného druhu příspěvků se řadí i studie Ireny Štěpánové přibližující expozici „České ženy“ na Národopisné výstavě československé v roce 1895. Jisté rozpaky budí poněkud násilné pokusy Štěpánové vyhovět „žadání“ sborníku a problematizovat fenomén mateřství, což vede spíše k popření původní koncepce, vymezující se vůči biologicko-esencialistickým stereotypům: např. „samy organizátorky výstavy, z nichž mnohé byly matkami, nepovažovaly za důležité učinit součástí výstavního obrazu ženin odvěký mateřský úděl“ (s. 108).

Jaká podoba mateřství a vychovatelství se nám však objeví ve svém celku? Výsledný obraz vynořující se ze strá-

delu muže-živitele a matky-pečovatelky. Ideální cestou se z hlediska závěrů ze sympozia jeví omezení pracovní doby a intenzity práce obou rodičů, mužů i žen. Tím hlavním problémem tedy není nutnost kombinování práce a rodiny, neochota mužů více se věnovat péči nebo nedostatek částečných úvazků pro ženy. Skutečným problémem jsou příliš vysoké nároky neoliberálního pracovního trhu, neumožňující snížit objem času strávený placenou prací jak pro muže, tak pro ženy.

SLOVENSKO-ČESKÉ SOCIOLOGICKÉ DNY / Šárka Hastrmanová

V prvních říjnových dnech se v areálu Kongresového centra Slovenské Akademie věd ve Smolenici konaly Slovensko-české sociologické dny. Konference neměla sjednocující téma, jejím prvořadým záměrem bylo především navázat vzájemnou spolupráci obou Sociologických ústavů a seznámit druhou stranu s výsledky práce a směřováním výzkumných záměrů. Během dvoudenní konference bylo možno vypočlechnout 17 plenárních příspěvků a v chodbách překrásných interiérů smolenického zámku se seznamovat s výsledky dalších výzkumů prezentovaných na celkem 13 posterech, každý účastník tedy měl možnost shlédnout příspěvky svých kolegů a seznámit se i s výsledky výzkumů jiných oddělení. Konference byla rozdělena do tří bloků. První blok příspěvků se zaměřoval na demografické trendy a sociální souvislosti, druhý blok byl věnován zájmovým, občanským skupinám a občanské participaci a poslední blok v úterním dopoledni byl věnován regionům – jejich problémům a souvislostem jejich rozvoje.

Sociologický ústav Akademie věd Slovenské republiky je v porovnání s českou stranou na počet pracovníků menší vědecké pracoviště, proto i podíl příspěvků na konferenci byl za českou stranu vyšší. Sociologický ústav AV SR je ale přesto velmi úspěšný, což do-

nek dané publikace možná někoho překvapí svými velkorysími rozměry včetně propracovaných detailů, především však svou plastičností a barvitostí. Sborník bezesporu dokázal smést punc samozřejmosti, jakési „jednoznačnosti“ z těchto pojmů a představit jejich různorodost a bohatost. Celkový pohled však nenabízí příliš ostré kontury. Jednotlivým vědám zde byla ponechána volnost v přístupu i v jejich práci. Nutno podotknout, že ani samy editorky sborníku si nekladly ambice dopracovat se k nějaké závazné

definici nebo něčemu podobně „totalizujícímu“. Obraz mateřství a vychovatelství se spíše zatím pomalu, v lehkém oparu vynořuje, než aby zhmotněný vyvstal ve svých pevných obrysech.

Předkládaný sborník V bludném kruhu. Mateřství a vychovatelství jako paradoxy modernity představuje výrazně pozitivní a inspirativní příspěvek pro řadu vědních oborů. Bezesporu se jedná o vykročení správným směrem, bylo by však škoda, kdyby zůstalo jen u něho.

GENDER STUDIES, O. P. S. 2007. NÁKLADY ROVNÝCH PŘÍLEŽITOSTÍ PRO ŽENY A MUŽE – SBORNÍK TEXTŮ. PRAHA: GENDER STUDIES, O. P. S.

Za podpory Gender Studies a Evropského sociálního fondu EU vznikl projekt EU EQUAL „Půl na půl – rovné příležitosti žen a mužů“, který se věnuje politice rovných příležitostí. Tato publikace upozorňuje na stále patrnou mezeru ve sladění rodinného a pracovního života, což je jednou z bariér při růstu a vzdělávání zdánlivě neperspektivních pracovníků. Netýká se to ale pouze žen nebo matek, ale i mužů. Těch, kterým rodinné závazky a z nich plynoucí povinnosti mohou nějakým způsobem ovlivňovat jejich pracovní nasazení.

Firmy, které již tzv. *work-life balance* uplatňují, si uvědomují, že jde o dlouhodobou investici do oblasti lidských zdrojů. Řada z nich je přesvědčená, že uplatňování rovných příležitostí dělá organizaci dobrou reklamu v marketingové oblasti a celkově zvyšuje její popularitu. To lze ilustrovat na příkladu společnosti Volvo Cars, která sestavila ryze ženský tým špičkových specialistek v tradičně mužském světě a zaznamenala velký úspěch. Naopak, ve značně feminizovaných sektorech, jako je např. školství, se snaží přilákat co nejvíce mužů.

Mnoho firem i jejich zaměstnanců se shoduje, že je výhodnější pracovat ve smíšeném týmu, který nabízí pohled obou stran. Je to praktické vzhledem k tomu, že i spektrum zákazníků se většinou skládá z obou pohlaví. Neměli by to

však být „jednobarevné lidi“. Vždy jsou třeba rovněž zástupci s různorodým nadáním a talentem. Různorodost vyžaduje dobrý management, a to nejen v oblasti komunikace a řešení problémů. Neméně důležitá je schopnost manažera nebo manažerky obhájit svoji roli. Slabí a nevyzrálí manažeři se obvykle a rádi zbavují rebelů, což však bývají často nejschopnější lidé v týmu. Dobrý manažer si uvědomuje, že barvitě spektrum věku, schopností a ambicí není bezproblémové, je třeba dobré koordinace, nicméně odměna přichází v podobě nových nápadů, prosperity a dynamického týmu.

Na otázku existence souvislostí mezi genderovou rozmanitostí a ekonomickými výsledky přitakává i nezisková organizace Catalyst, jež se zabývá poradenskou činností, výzkumem a podporou rozvoje možností pro ženy v zaměstnání. Jak tvrdí její představitelka, management s vyšší participací žen je vstřícnější a napomáhá i při odbourávání stereotypního chování ve vnímání mužských a ženských rolí.

Sladování má pozitivní dopad nejen pro firmy a zaměstnance. Svoji úlohu hrají taková opatření i v sociální politice státu, což se může projevit na počtu aktivně pracujících, stejně jako na zvýšení daňových příjmů. Náklady spojené s hledáním nového pracovníka, který disponuje potřebnou kvalifikací, stejně jako jeho zaškolování a nízká produktivita v počáteč-

kazuje počet výzkumných grantů, ale i produkce odborné literatury. Tematicky se jeho pracovníci nejvíce věnují sociologii rodiny, regionální sociologii a politické sociologii.

Slovensko-české sociologické dny se svým příspěvkem o Rodinné politice v České republice a na Slovensku z evropské perspektivy otevřela Eva Soukupová. Autorka se zabývala otázkou, zda se finanční podpora rodin s dětmi v těchto dvou postkomunistických zemích ubírá stejným směrem, jak by se dalo podle Esping-Andersenovy typologie předpokládat. Pomocí užití metody modelových rodin autorka vyvrátila tezi o stejném směřování rodinných politik států a poukázala na to, že pouhá historická blízkost není jedinou determinantou vývoje. V závěru příspěvku autorka dokazuje rozdílné rodinné politiky obou států, kdy v České republice podpora nejvíce směřuje k nepracujícím a rodinám s jedním příjmem, kdežto ve Slovenské republice směřuje ve formě motivační podpory především k rodinám s dvěma příjmy. V demografické sekci vystoupila i Jana Chaloupková s velmi zajímavým příspěvkem Vzdělanostní diferenciací motivů svobodného mateřství. Vzdělání se prokazuje jako významný faktor ovlivňující motivy svobodného mateřství, kdy hodnotové důvody převládají u vzdělanějších žen a ekonomické důvody (materiální nejistota) naopak u žen s nižším stupněm dosaženého vzdělání. Skupiny vytvořené na základě analýzy se lišily především důvody realizace mimomanželských porodů (absence partnera, liberální postoje, racionální postoje). Tyto skupiny prokazují stejné preference v otázkách ideálního uspořádání partnerského života, čímž bývá právě manželství, co je ale především odlišuje, jsou jejich vyhlídky na jeho realizaci.

Další část dopoledního bloku byla věnována otázkám migrace. Miloslav Bahna analyzoval migraci z nových členských států Evropské unie a poukázal především na její souvislost s HDP daných států, podrobněji rozebíral souvislosti mezi domovskou a mezinárodní migrací. S obdobnou tematikou navázaly Yana Leontiyeva a Michaela Vojtková s příspěvkem o mezinárodní migraci v kon-

ní fázi, přinášejí společností finanční ztráty. Srovnatelné je vynaložení prostředků na znovuzapojení se při návratu z mateřské dovolené. Za dobu nepřítomnosti se totiž často změny pracovní podmínky, technické vybavení i samotné produkty.

V rámci prorodinných opatření mohou tak zaměstnanci získávat a aktualizovat informace již v průběhu rodičovské dovolené a před opětovným nástupem do pracovního procesu. Jde o informace týkající se například změn v legislativě nebo směrnících podniku, nejrůznějších modelů pracovní doby během rodičovské dovolené i po ní nebo externí formy opatrování dětí. Některé firmy využívají zaměstnance na rodičovské dovolené jako výpomoc v době dovolených

nebo při absenci jiných zaměstnanců. Téměř všechny ženy oceňují a považují za přínosné možnosti na zvýšení kvalifikace již v průběhu mateřské dovolené.

Pro rodiče pečující o malé děti má značný význam flexibilní pracovní doba. Existuje celá řada možností od zkrácené nebo klouzavé pracovní doby až po autonomní rozplánování časového rozvrhu. Další oblíbenou formou je distanční práce, kterou zaměstnanci vykonávají obvykle doma a za pomoci výpočetní techniky. Tato forma ještě zvyšuje atraktivitu flexibilní pracovní doby, protože šetří čas s přípravou a cestou do práce. Kromě toho neklade překážky časovému režimu dětí a nevyžaduje jeho úpravu.

FEMINISTICKÉ VÝTVARNÉ UMĚNÍ: OD LOKÁLNÍHO KE GLOBÁLNÍMU PROTESTU / MAREK HRUBEC

Přestože je feministické výtvarné umění oceňováno již po dlouhá desetiletí, teprve nyní se začíná reflektovat jeho výjimečné postavení a zásadní vliv. Dvě výstavy, které donedávna paralelně probíhaly na západním a východním pobřeží USA (v Los Angeles a New Yorku), se dokonce ve svém volném provázání pokusily doložit tezi, že v retrospektivním pohledu a v mezinárodním či nadnárodním měřítku lze feministické umění považovat za nejvlivnější umělecké hnutí od druhé světové války do současnosti.

V Muzeu současného umění v Los Angeles byla za pomoci mnoha osobností a organizací uspořádána výstava *Wack! Art and the Feminist Revolution*, která se reprezentativním způsobem pokusila zmapovat feministické výtvarné umění od 60. do 70. let, s určitým přesahem do dalšího desetiletí. Je třeba uvést, že některá z vystavených děl sice přímo jako feministická původně pojímána nebyla, nicméně dnešní retrospektivní hledisko jejich zařazení do expozice zcela ospravedlňuje.

Název výstavy vystihuje tehdejší atmosféru, v níž tvorba většiny děl probíhala. Odráží odhodlání umělekyní v době nástupu druhé vlny feministického hnutí, jež se vyznačovala

výrazným sociálním a politickým protestem. Feministické umělkyně revoltovaly proti zneuznání a usilovaly o posílení významu žen ve společnosti a politice, a to rovněž v kontextu dalších sporů provázaných zejména s třídními a rasovými otázkami.

Výstava přiblížila díla více než sto dvaceti autorek: malířek, filmařek, spisovatelek, aktivistek a dalších tvůrčích osobností. Při tomto počtu autorek expozice pochopitelně zahrnovala mnohé druhy aktivit, jež se někdy prolínaly, zatímco jindy jen souběžně koexistovaly. Vstupnímu prostoru galerie dominovalo značně rozměrné dílo *Abakan Red*, jež utkala Magdalena Abakanowicz. Vkusným způsobem naznačené tvary a jeho barva přítomná již v názvu díla nikoli náhodou připomínají ženské přirození. Rozměr a hrubá struktura pak odkazují na význam problémů, jimž musejí ženy čelit.

Jednotlivé sekce výstavy se zaměřily na různá témata: genderové performance, tělesná traumata, veřejné projevy, rodinné příběhy, autofotografii, ženskou citlivost, kolektivní impulsy, sociální sochařství, práci, vědění jako moc,

textu České republiky, v něm seznámily posluchače se současným stavem migrace v České republice a nastínily trendy jejího vývoje. Autorky ale především poukázaly na některé problémy spojené s kvalitou dat o migraci, zejména na jejich nedostupnost a neúplnost. Poslední příspěvek uzavírající první přednáškový blok Sociální distance – vnímání diferencí v české společnosti představil kolektiv autorů Marta Kolářová, Kateřina Vojtíšková a Jiří Šafr. Autoři seznámili s prvními výsledky výzkumu mapujícího stratifikační prostor. Klíčovou dimenzí v jejich analýze je percepce sociálních nerovností, tuto dimenzi ale pojímají ve své studii z hlediska subjektivního hodnocení a pojmenovávají skupiny, které jsou vnímány jako symbolicky společensky exkludované.

Odpolední příspěvky byly věnovány sociologii politiky. Nejzajímavější příspěvek v tomto bloku přednesl Lukáš Linek, který se věnoval vztahům mezi voličskými postoji, poukázal zejména na velkou míru nekonzistentnosti v postojích a zabýval se faktory, které tuto nekonzistentnost ovlivňují. Pondělní konferenční den byl ukončen prezentací posterů, které byly krátce představeny jednotlivými autory a autorkami.

Poslední panel se zabýval problematikou rozvoje a utváření regionů. Příspěvky české části otevřel Michal Illner prezentací, ve které se zabýval regionalizací České republiky a hodnocením úspěšnosti tohoto procesu. Autor nejdříve připomenul historický vývoj regionálního členění českých zemí a poté se detailněji věnoval podmínkám vzniku nového krajského členění a procesu jeho postupné legitimizace. V dalším příspěvku Věra Patočková seznámila účastníky s dosavadními výsledky části rozsáhlejší studie zabývající se hodnocením výkonů krajských úřadů. Ve svém příspěvku se autorka zaměřila na výsledky studie mapující kvalitu komunikace krajů České republiky a představila hodnocení internetových stránek jednotlivých krajů a kvality poskytování informací. S příspěvkem Sociální sítě v politice regionálního rozvoje potom Jana Stachová uzavřela českou část bloku. Na základě analýzy sociálních sítí

utváření dějin umění a další. Rose English, Cindy Sherman a Dara Birnbaum zkoumaly sociální konstrukci genderových rolí a odhalovaly negativní stránku jejich působení na utváření identity. Nancy Spero upozorňovala na násilí páchané na ženách. Další autorky podrobily kritice také zneužívání Afroameričanek, původních amerických obyvatelek a žen v dalších částech světa: Indii nebo Brazílii. Jiné ve svých dílech zase ztvárňovaly motto „osobní je politické“.

Výstavě lze vytknout například esoteričnost některých, i když nemnoha děl, jež byly přístupné téměř jen kunsthistorické obci, neboť jejich význam někdy spočíval pouze v subtilních odkazech na jiná díla z dějin umění. Vzhledem k veřejným ambicím a širšímu cílovému publiku výstavy by si proto jednotlivé exponáty zasloužily výstižnější popisky. Nicméně více se lze dozvědět v rozsáhlé publikaci, jež byla u příležitosti výstavy vydána. Kniha, jež ve svém titulu nese název výstavy, přesahuje pojetí běžného katalogu a její editorky Cornelia H. Butler a Lisa Gabrielle Mark prostřednictvím vybraných esejů a obrazové dokumentace zdařile uvádějí do dané problematiky (MIT Press 2007, 512 stran). Jelikož nemohu na malém prostoru vyzvednout vše, omezím se pouze na sdělení, že výstava byla působivá především tím, jak po dílčích vkladech rozmanitých děl jednotlivých sekcí vytvořila pestrý, a přesto celistvý obraz se zřejmým sdělením.

Druhá výstava feministického výtvarného umění byla připravena v New Yorku. Při příležitosti otevření Centra pro feministické umění v Brooklynském muzeu byla v březnu zahájena výstava *Global Feminisms*, jež je první přehledkou rozsáhlého spektra feministického umění v období od roku 1990 do současnosti. Slovo *globální* v názvu výstavy odkazuje jak na původ vystavujících osobností, které pocházejí z mnoha míst, tak na témata vystavovaných děl. Snahou je překročit západocentrické pojetí umění a nabídnout alternativní hlediska kritiky a interkulturní dialog. Výraz *feminismy* pak svým plurálem označuje jak různá feministická témata spojená s odlišnými teritoriální kontexty v globálním rámci, tak různé proudy feministického umění.

Kurátorky výstavy Maura Reilly z Brooklynského muzea a Linda Nochlin z New York University představily práce více než osmdesáti umělkyní z celého světa. Podobně jako v případě první uvedené výstavy zahrnuje tato expozice obrazy, fotografie, videa, sochy, performance a další druhy děl, která byla na této výstavě prezentována ve čtyřech tematických sekcích: životní cykly, emoce, identity a politika.

Ústřední místo výstavního prostoru zaujímá dílo Judy Chicago „The Dinner Party“, o němž už bylo nemálo řádků napsáno a mnohé na konferencích řečeno. Sice zde bylo nainstalováno ve stejné době jako výstava, nicméně formálně vzato k výstavě nepatří, neboť má tvořit stálou expozici. Nesporně však na sebe strhává hlavní pozornost. Jedná se o velký jídelní stůl prostřený pro mnoho stolovniců. Je jakýmsi pozváním ke konverzaci, prostorem pro diskusi či salonem. Idea dialogu nebo spíše polylogu se však netýká pouze interního posuzování díla. Jelikož je práce v samém středu výstavního prostoru, vztahuje se rovněž k ostatním exponátům v přilehlých galerijních prostorách. Z tohoto hlediska je pozoruhodné, že „The Dinner Party“ vyzvedává devět egyptských jmen, jež jsou významově provázána se staroegyptskými exponáty v sousední výstavní sekci. Jak upozorňují některé feministické recenzentky, dominance západního traktování dějin od starověkého Egypta, přes Řecko a Řím až k civilizačnímu vrcholu ve Washingtonu však prozrazuje poněkud západocentrický charakter díla. Když už chybí vzájemná provázanost s jinými civilizačními centry, nebylo snad možné alespoň odkázat na paralelní dějiny Číny, Indie nebo dalších regionů? Přestože výstava evidentně směřuje k interkulturnímu dialogu a představené umělkyně pocházejí z různých zemí, zdá se, že je stále na čem pracovat.

V případě návštěvy New Yorku má každý ještě příležitost vybraná díla sám shlédnout a zhodnotit, neboť výstava byla pro úspěch svým způsobem prodloužena. Čtyřicet vybraných děl je až do 3. února 2008 vystaveno pod názvem *Global Feminisms Remix*. Za vidění stojí například

aktérů regionálního rozvoje (instituce z veřejné, soukromé a neziskové sféry) ve vybraném regionu Jihozápadní Čechy zjišťovala souvislosti mezi hladinou sociálního kapitálu a dosahováním cílů regionálních politik. Jedním z hlavních zjištění zatím pokračující analýzy je, že veřejné instituce hrají dosud rozhodující roli, jak v regionální politice, tak i v implementaci strukturálních fondů.

Za slovenskou část s příspěvky z regionální sociologie vystoupil s velmi zajímavým příspěvkem Specifika vývoje socio-prostorové situace Slovenska Peter Gajdoš. Ve své analýze podle různých socioekonomických charakteristik upozornil na nevyváženost vývoje regionů Slovenské republiky (zejména polarizace severozápadu oproti jihovýchodu Slovenska), ze kterého pramení důsledky na jejich rozvojové možnosti a kvalitu lidského potenciálu. Katarína Morvanská poté navázala analýzou stavu sídelní struktury v současnosti a predikcí budoucího vývoje obcí na Slovensku, která dle autorčiných výsledků bude probíhat především ve jménu procesů desurbanizace a suburbanizace.

Konference Slovensko–české sociologické dny byla příjemným setkáním pracovníků ústavů obou zemí. Široké spektrum přednesených příspěvků sice neumožnilo vytvořit jednotný závěr z konference, ale především představilo trendy ve výzkumných záměrech jednotlivých oddělení. Jednotlivé příspěvky prezentované na konferenci budou vydány v publikaci začátkem roku 2008.